

ประเภท : บทความทางวิชาการ

หัวข้อข่าว : ความเป็นมาของประเพณีลอยกระทง

โดย : admin

ลงวันที่ : อังคาร ที่ 24 เดือน พฤศจิกายน พ.ศ.2558

เข้าชม : 183

ทำไมถึงลอยกระทง

การลอยกระทง เป็นประเพณีที่มีมาแต่โบราณ แต่ไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัดว่า ปฏิบัติกันมาแต่เมื่อไร เพียงแต่ท้องถิ่นแต่ละแห่ง ก็จะมีจุดประสงค์และความเชื่อในการลอยกระทงแตกต่างกันไป เช่น ในเรื่องเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ก็จะเป็นการบูชาพระเกศแก้วจุฬามณีบนสรวงสวรรค์ชั้นดาวดึงส์, เป็นบูชาพระพุทธรูปที่ลอยไป ส่วนบางท้องถิ่นก็จะทำเพื่อระลึกถึงบรรพบุรุษที่ล่วงลับ หรือเพื่อสะเดาะเคราะห์ ลอยกระทงก็คล้ายกับขบวนเรือประเพณีที่ลอยไปบูชาพระพุทธรูปที่ลอยไป

วัตถุประสงค์ของวันลอยกระทง

นอกจากนี้ ลอยกระทง ก็ยังมีวัตถุประสงค์ เพื่อบูชาพระอุปคุตเถระที่บำเพ็ญวัตรการภาวนาในท้องทะเลลึก หรือสะดือทะเล บางแห่งก็ลอยกระทง เพื่อบูชาเทพเจ้าตามความเชื่อของตน บางแห่งก็เพื่อแสดงความขอบคุณพระแม่คงคา ซึ่งเป็นแหล่งน้ำให้มนุษย์ได้ใช้ประโยชน์ต่างๆ

รวมทั้งยังขอขมาที่ได้ทิ้งสิ่งปฏิกูลลงไป ส่วนบางท้องถิ่นก็จะทำเพื่อระลึกถึงบรรพบุรุษที่ล่วงลับ หรือเพื่อสะเดาะเคราะห์ ลอยกระทงก็คล้ายกับขบวนเรือประเพณีที่ลอยไปบูชาพระพุทธรูปที่ลอยไป

พระยาอนุมานราชธน ได้สันนิษฐานว่า ต้นเหตุแห่งการลอยกระทง อาจมีมูลฐานเป็นไปได้ว่า การลอยกระทงเป็นคติของชนชาติที่ประกอบกิจกรรม ซึ่งต้องอาศัยน้ำเป็นสำคัญ เมื่อพ้นพ้นภัยอันตรายถึงองค์ และเป็นเวลาที่น่าจะแจ้งของทอด ก็ทำกระทงลอยไปตามกระแสแม่น้ำไหล เพื่อขอบคุณแม่คงคา หรือเทพเจ้าที่ประทานน้ำมาให้ความอุดมสมบูรณ์ เหตุนี้ จึงได้ลอยกระทงในฤดูกาลน้ำมาก และเมื่อเสร็จแล้ว จึงเล่นรื่นเริงด้วยความยินดี เท่ากับเป็นการสมโภชการงานที่ได้กระทำไว้ ได้คู่แล้วและรอดมาจนเห็นผลแล้ว ท่านว่าการที่ชาวบ้านบอกว่าการลอยกระทงเป็นการขอขมาลาโทษ และขอขอบคุณแม่คงคา ก็คงมีคำในทำนองเดียวกันกับการที่ชาติต่างๆ แต่ต่างวัฒนธรรมได้แสดงความยินดี ที่ประสบภัยภัยพิบัติได้ จึงได้นำผลผลิตแรกที่ได้ ไปบูชาเทพเจ้าที่ตนนับถือ เพื่อขอบคุณที่บันดาลให้การเพาะปลูกของตนได้ผลดี รวมทั้งสิ่งงูๆปลาๆที่ลอยออก และการเช่นสร้างบรรพบุรุษที่ล่วงลับ เสร็จแล้วก็มีการสมโภชเลี้ยงดูกันเอง

ต่อมาเมื่อมนุษย์มีความเจริญแล้ว การวัดทุกชีวิต เรื่องเพาะปลูกจะไม่ได้ออกผลน้อยลงไป แต่ก็ยังทำการบวงสรวง ตามที่เคยทำมาจนเป็นประเพณี เพียงแต่ต่างกันก็ในหลักคติลัทธิทางศาสนาที่ตนนับถือ เช่น มีการทำบุญสุนทานเพิ่มขึ้นในทางพุทธศาสนา เป็นต้น แต่ที่สุด

ก็ถึงพลัดแต่การเล่นสนุกสนานรื่นเริงกันเป็นส่วนใหญ่ อย่างไรก็ดี ด้วยเหตุดังกล่าวข้างต้น การลอยกระทงจึงมีอยู่ในชาติต่างๆทั่วไป และการที่ไปลอยน้ำ ก็คงเป็นความรู้สึกทางจิตวิทยา ที่มนุษย์โดยธรรมชาติ มักจะเอาอะไรทิ้งไปในน้ำให้มันลอยไป

ทำไมกระทงส่วนใหญ่เป็นรูปดอกบัว

ในหนังสือตำรับท้าวศรีจุฬาลักษณ์ หรือตำนานนางนพมาศ ซึ่งเป็นพระสนมเอก ของพระมหาธรรมราชาธิราชหรือพระร่วง แห่งกรุงสุโขทัย ได้กล่าวถึงวันเพ็ญเดือนสิบสองว่า เป็นเวลาเสด็จประพาสลำน้ำ ตามพระราชพิธีในเวลากลางคืน และได้มีรับสั่งให้บรรดาพระสนมนางในทั้งหลาย ตกแต่งกระทงประดับดอกไม้ธูปเทียน นำไปลอยนํ้าหน้าพระที่นั่ง ในคราวนั้น ท้าวศรีจุฬาลักษณ์ หรือนางนพมาศพระสนมเอก ก็ได้คิดประดิษฐ์กระทงเป็นรูปดอกบัวพิเศษ ที่บานในเวลากลางคืนเพียงปีละครั้งในวันดังกล่าว สมควรทำเป็นกระทงเจ็ดประทีป ลอยไปถวายสักการะรอยพระพุทธรูป ซึ่งเมื่อพระร่วงเจ้าได้ทอดพระเนตรเห็น ก็รับสั่งถามถึงความหมาย นางก็ได้ทูลอธิบายจนเป็นที่พอพระราชหฤทัย พระองค์จึงมีพระราชดำรัสว่า **"แต่นี้สืบไปเบื้องหน้าโดยลำดับ กษัตริย์ในสยามประเทศ ถึงกาลกำหนดนักขัตฤกษ์ วันเพ็ญเดือน 12**

ให้นำโคมลอยเป็นรูปดอกบัว อุทิศสักการบูชาพระพุทธบาทนัมมทานที ทั่วแคว้นทั่วปวง" ด้วยเหตุนี้ เราจึงเห็นโคมลอยรูปดอกบัวปรากฏมาจนปัจจุบัน

ตำนานและความเชื่อวันลอยกระทง

จากที่กล่าวมาข้างต้นว่า การลอยกระทง ในแต่ละท้องถิ่นก็มีความความเชื่อ ความศรัทธาที่แตกต่างกัน บางแห่งก็มีตำนานเล่าขานกันต่อมา ซึ่งจะยกตัวอย่างบางเรื่องมาให้ทราบ ดังนี้

เรื่องแรก ว่ากันว่าการลอยกระทง มีต้นกำเนิดมาจากศาสนาพุทธนั่นเอง

กล่าวคือก่อนที่พระพุทธองค์จะตรัสรู้ เป็นสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ประทับอยู่ใต้ต้นโพธิ์ ใกล้แม่น้ำเนรัญชรา กาลวันหนึ่ง นางสุชาดาอุบลิกาได้ให้สาวใช้นำข้าวสุกปวยาส (ข้าวกวนหุงด้วยน้ำผึ้งหรือน้ำอ้อย) ใส่ถาดทองไปถวาย เมื่อพระองค์เสวยหมดแล้ว ก็ทรงสั่งสัณยธิฐานว่า ถ้าหากวันใดจะสำเร็จเป็นพระพุทธเจ้า ก็ขอให้ถาดลอยทวนน้ำ ด้วยแรงสัณยธิฐาน และบุญญาภิสมหาร ถาดก็ลอยทวนน้ำไปจนถึงสะดือทะเล แล้วก็นำไปอุทิศลงทางพระยานาคผู้รักษาบาดาล

พระยานาคตื่นนอน เห็นว่าเป็นอะไร ก็ประกาศออกไปว่า บัดนี้ได้มีพระสัมมาสัมพุทธเจ้า อุบัติขึ้นในโลกก็จริงแล้ว ครั้นแล้วเทพยดาทั้งหลายและพระยานาค ก็พากันไปเฝ้าเจ้าพระพุทธรูป และพระยานาคก็ได้ขอให้พระพุทธองค์ ประทับรอยพระบาทไว้บนแม่น้ำเนรัญชรา เพื่อพวงเขาจะได้ขึ้นถวายสักการะได้ พระองค์ก็ทรงประทาน ส่วนสาวใช้ก็นำพานไปบอกนางสุชาดา ครั้นถึงวันนั้นของขุภา ก็นางสุชาดาก็นำเครื่องหอม และดอกไม้ใส่ถาดไปลอยน้ำ เพื่อไปน้อมสักการะรอยพระพุทธรูปเป็นประจักษ์สมถา และต่อๆ มาก็ได้กลายเป็นประเพณีลอยกระทง ตามที่เห็นกันอยู่ในปัจจุบัน

ในเรื่องการประทับรอยพระบาทนี้ บางแห่งก็ว่า พญานาคได้ทูลอาราธนาพระพุทธเจ้า ไปแสดงธรรมเทศนาในนาคพิภพ เมื่อจะเสด็จกลับ พญานาคได้ทูลขออนุสาวรีย์จากพระองค์ไว้บูชา พระพุทธองค์จึงได้ทรงอธิษฐาน ประทับรอยพระบาทไว้ที่หาดทรายแม่น้ำนัมมทา และพวงนาคทั้งหลาย จึงพากันบูชารอยพระพุทธรูปแทนพระองค์ ต่อมาชาวพุทธได้ทราบเรื่องนี้ จึงได้ทำกาบูชารอยพระบาทสืบต่อกันมา โดยนาคเอนเครื่องสักการะใส่กระทงลอยน้ำไป ส่วนที่ว่าลอยกระทงในวันเพ็ญ เดือน 11 หรือวันออกพรรษา เพื่อเฉลิมฉลองวันคล้ายวันที่พระพุทธเจ้า เสด็จจากสมณาสถ์โลกนุชนพฺย หลังการจำพรรษา 3 เดือน ณ สวรรคตินันตาวาสเพื่อแสดงอภิธรรม โปรดพุทธมรณานัน ก็ด้วยวันดังกล่าว เหล่าทวยเทพและพุทธบริษัท พากันมาร่วมเสด็จขึ้นไม้อ้วน พร้อมด้วยเครื่องสักการบูชา และเป็นวันที่พระพุทธองค์ได้เปิดให้ประชาชนได้เห็นสวรรค์ และนรกด้วยอุทธาธิของพระองค์

คนจึงพากันลอยกระทง เพื่อเฉลิมฉลองรับเสด็จพระพุทธเจ้า

สำหรับคติที่ว่า การลอยกระทงตามประเพณี เพื่อไปบูชาพระเกศแก้วจุฬามณี บนสรวงสวรรค์อันเลวถึงล้านปี ก็ว่าเป็นเพราะตรงกับวันที่พระพุทธเจ้า เสด็จออกบรรพชาที่ริมฝั่งแม่น้ำอโนมา ทรงใช้พระวรคตัตพระเกศโมลีขาด ลอยไปในอากาศตามที่ทรงอธิษฐาน พระอินทร์จึงนำหมอบแก้วมาบรรจุ แล้วนำไปประดิษฐานไว้ในจุฬามณีเจดีย์ บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ (ตามประเพณี คือ การจุดประทีป หรือจุดไฟในตะเกียง/โคม หรือผาง-ถ้วยดินเผาเล็กๆ) ซึ่งทางเหนือของเรา มักจะมีการปล่อยโคมลอย หรือโคมไฟที่เรียกว่า ว่าวไฟ

ขึ้นไปในอากาศเพื่อบูชาพระเกศแก้วจุฬามณีด้วย

เรื่องที่สอง ตามตำราพรหมณ์เดิมจารึกกล่าวว่า

พิธีลอยกระทงหรือตามประเพณีนี้ แต่เดิมเป็นพิธีทางศาสนาพรหมณ์ ทำขึ้นเพื่อบูชาเทพเจ้าทั้งสามคือ พระอิศวร พระนารายณ์และพระพรหม เป็นประเภทหมู่กับลอยกระทง ก่อนจะลอยก็ต้องมีการตามประเพณีก่อน ซึ่งตามลัทธิไวยวดินเดี่ยเรียกว่า “**ทปาวลี**” โดยกำหนดทางโหราศาสตร์ว่า เมื่อพระอาทิตย์ถึงราศีพิจิก พระจันทร์อยู่ราศีพฤษภเมื่อใด เดือนนั้นเป็นเวลาตามประเพณี และเมื่อบูชาโศภนกำหนดแล้วแล้ว ก็เอาโคมไฟนั้นไปลอยน้ำเสีย ต่อมาชาวพุทธเห็นเป็นเรื่องดี จึงแปลงเป็นการบูชาพระพุทธรูป และการรับเสด็จพระพุทธเจ้า ดังที่กล่าวมาข้างต้น โดยมักถือเอาเดือน 12 หรือเดือนยี่เป็นเกณฑ์ (ยี่เป็นชื่อเดือนสอง ตามการนับทางล้านนา ที่นับเดือนทางจันทรคติ เรียกว่ากลางกลาง 2 เดือน)

เรื่องที่สาม เป็นเรื่องของท้าว

เล่าว่า คราวหนึ่งในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ทรงมีพระประสงค์จะสร้างเจดีย์ให้ครบ 84,000 องค์ แต่ถูกพระยามารคอยขัดขวางเสมอ พระองค์จึงไปขอให้พระอรหันต์องค์หนึ่ง คือ พระอุปคุตช่วยเหลือ พระอุปคุตจึงไปขอร้องพระยานาคเมืองบาดาลให้ช่วย พระยานาครับปาก และปราบพระยามารจนสำเร็จ **พระเจ้าอโศกมหาราช** จึงสร้างเจดีย์ได้สำเร็จสมพระประสงค์ ตั้งแต่นั้นมา เมื่อถึงวันเพ็ญเดือน 12 คนทั้งหลายก็จะทำพิธีลอยกระทง เพื่อบูชาคุณพระยานาค เรื่องนี้ บางแห่งก็ว่า พระยานาค ก็คือพระอุปคุตที่อยู่ใต้ทะเล และมักถือฤกษ์ยามมาก จึงปราบมารได้ และพระอุปคุตนี้ เป็นที่นับถือของชาวทมิฬ และชาวพม่าของไทยมาก

เรื่องที่สี่ เกิดจากความเชื่อแต่ครั้งโบราณในล้านนาว่า

เกิดคราวละบางที ที่อาณาจักรศรีวิชัย ทำให้คนล้มตายเป็นจำนวนมาก พวกที่ไม่ตายจึงอพยพไปอยู่เมืองสงขลัม และเพราะได้เป็นเวลา 6 ปี บางคนก็มีครอบครัวลูกพี่ลูกน้อง ครั้นเมื่อคราวได้สงบลงแล้ว บางส่วนจึงอพยพกลับ และเมื่อถึงวันครบรอบที่ได้อพยพไป ก็ได้จัดอุปถัมภ์แก่การพร้อมเครื่องอุปโภคบริโภคแล้วได้ **สละพา** (อ่านว่า “ สะ - เปา ” หมายถึง สำนึกหรือกระทง) ลอยตามลำน้ำ เพื่อระลึกถึงญาติพี่น้องในเมืองสงขลัม ซึ่งการลอยกระทงดังกล่าว จะทำในวันยี่เพง คือ เพ็ญเดือนสิบสอง เรียกกันว่า การลอยโสมน แต่ก็ได้ทำทั่วไปในล้านนา ส่วนใหญ่เทศกาลยี่เพงนี้ ชาวล้านนาจะมีพิธีตั้งขันหมากหลวง หรือการเทศน์เต็มวันถวายอย่างเทนมหาชาติ และมีการจุดประทีปโคมไฟอย่างกว้างขวางมากกว่า (การลอยกระทง ที่ทางโบราณล้านนาเรียกว่า ลอยโสมนนี้ คำว่า “ โสมน ” อ่านว่า สะ - โหมด เป็นชื่อไม้ป่า ดอกออกพริ้วกลีบกลีบ และมีใบเพรียวเป็นประยัญ คล้ายฝักระดิ่ง ดังนั้น จึงเรียกเอาตามลักษณะกระทง ที่จุดเทียนลอยในน้ำ เห็นแสงสะท้อนวับๆ แวมๆ คล้ายฝักระดิ่ง โสมนดังกล่าว)

เรื่องที่ห้า กล่าวกันว่าในประเทศจีนสมัยก่อน

ทางตอนเหนือ เมื่อถึงหน้าหนาว น้ำจะท่วมเสมอ บางปีน้ำท่วมชาวบ้านตายนับเป็นแสนๆ และหาศพไม่ได้ก็มี ราษฎรจึงจัดกระทงใส่อาหารลอยน้ำไป เพื่อเซ่นไหว้ผีเหล่านั้นเป็นงานประจำปี ส่วนที่ลอยในตอนกลางคืน ท่านสันนิษฐานว่า อาจจะต้องความชื่น และสนุกสนานให้เห็นหลัง เพราะเป็นเรื่องเกี่ยวกับผู้หญิงสวยๆ และผีที่ไม่ชอบปรากฏตัวในตอนกลางวัน การจุดเทียนก็เพราะหนทางไปเมืองผีนั้นมืด จึงต้องจุดไฟส่องสว่าง เพื่อให้ผีกลับไม่สะดวก ในภาษาจีนเรียกการลอยกระทงว่า ปลอยโคมน้ำ (ปลอยเต็ง) ซึ่งตรงกับของไทยว่า ลอยโคม จากเรื่องข้างต้น เราจะเห็นได้ว่าการลอยกระทง ส่วนใหญ่จะเป็นการแสดงความรักบุญ ระลึกถึงผู้มีพระคุณต่อมนุษย์ เช่น พระพุทธเจ้า เทพเจ้า พระแม่คงคา และบรรพชน เป็นต้น และแสดงความกตเวทิตา (ตอบแทนคุณ) ด้วยการเคารพบูชาด้วยเครื่องสักการะต่างๆ โดยเฉพาะการบูชาพระพุทธเจ้า หรือรอยพระพุทธรูป

ถือได้ว่าเป็นคติธรรมอย่างหนึ่ง ที่บอกเป็นนัยให้พุทธศาสนิกชน ได้เจริญรอยตามพระบาทของพระพุทธองค์ ซึ่งเป็นสัญลักษณ์แห่งความดีงามทั้งปวงนั่นเอง

ประเพณีลอยกระทง นอกจากจะเป็นประเพณีที่มีคุณค่า ในเรื่องการแสดงออกถึงความกตัญญูกตเวทิตาที่มีพระคุณสิ่งที่กล่าวมาแล้ว ประเพณีนี้ยังมีคุณค่าต่อครอบครัว ชุมชน สังคม และศาสนาด้วย เช่น ทำให้สมาชิกในครอบครัวได้ใช้เวลาร่วมกัน ทำให้ชุมชนได้ร่วมมือร่วมใจกันจัดงาน หรือในบางท้องถิ่นที่มีการทำบุญ ถือว่ามีส่วนช่วยสืบทอดพระศาสนา และในหลายๆ แห่งก็ถือเป็นโอกาสดีในการรณรงค์อนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในแม่น้ำลำคลองไปด้วย

ที่มาข้อมูล :<http://campus.sanook.com/910912/>